

Shakespeare in Love

Shakespeare in Love är en uppsluppen romantisk komedi om en period i William Shakespeares liv då han skrev en av världsdramatikens allra största tragedier: *Romeo och Julia*. Filmen är en historisk skröna som blandar de få fakta man känner till från denna tid med hur man föreställer sig att det kunde ha gått till. Samtidigt som filmen skildrar teaterlivet i 1590-talets London behandlar den med en lekfull och lättsam ton tidlösa ämnen som spänningen mellan dikt och verklighet, rollspel både på och utanför scenen, kreativitet, inspiration och kärlekens kraft.

Åldersrekommendation:
åk 9 och gymnasiet

En filmhandledning av
Ludvig Hertzberg

Filmens handling

Filmen inleds med en presentation av läget i teater-London år 1593: två konkurrerande teatrar, Curtain Theatre, hemmascen för Englands främste skådespelare, Richard Burbage, och Rose Theatre, ägd av Philip Henslowe, slåss om såväl publiken som de bästa pjäsförfattarna. Henslowe är illa ute, han har lånat pengar som han inte kan betala tillbaka, men det ser ut att kunna lösas sig: han har blivit lovad en komedi, kallad *Romeo och piratdottern Eitel*, av den unge poeten och pjäsförfattaren Will Shakespeare. Det visar sig emellertid att även Henslowes penningstinne konkurrent, Curtain Theatres Richard Burbage, är intresserad av Shakespeares nya pjäs, och vad värre är, att Shakespeare på grund av skrivkramp inte ens kommit igång med arbetet. För att återfinna inspirationen anser sig Shakespeare behöva en musa, men det vill inte Henslowe höra talas om, pjäsen måste sättas upp omgående.

Viola de Lesseps, dotter till en rik handelsman och trolövd med den adlige Lord Wessex på drottning Elizabeths befallning, är förtrollad av Shakespeares lyrik och bekymrar sig

Joseph Fiennes i rollen som den unge Shakespeare som snart skall slå igenom med *"Romeo och Julia"*.

över att hon som kvinna inte tillåts ägna sig åt skådespeleri. Förklädd till en ung man vid namn Thomas Kent ansluter hon sig till Henslowes teatergrupp, och blir tilldelad rollen som Romeo. Samtidigt inleder hon själv en passionerad kärleksaffär med Shakespeare, som snart blir införstådd med hennes dubbelspel.

Inspirerad av det passionerade men på förhand dömda förhållandet, och uppmuntrad av sin då mer berömda författarkollega, Christopher Marlowe, gör Shakespeare om det tänkta lustspelet till ett kärleksdrama om en förbjuden romans och titeln ändras till *Romeo och Julia*. Romeo och Julia förälskar sig i varandra medan deras släkter befinner sig i blodig fejd sinesmellan. Allting verkar ljusna, teatrarne öppnar igen efter att den regelbundet återkommande pestepidemin dragit förbi, Shakespeares skrivkramp är ett minne blott, orden flödar och idéerna kläcks en efter en. Dessutom blir ensemblen förstärkt när skådespelaren och tillika publikmagneten Ned Allyn gör entré och vill vara med på ett hörn.

Snart uppdagas dock att Thomas Kent är en kvinna, och repetitionerna stoppas strax innan premiären av Sir Edmund Tilney, hovets teatercensor, "The Master of Revels". Konkurrenten Burbage visar sig emellertid vara en räddare i nöden och lånar ut sin

Curtain Theatre för att föreställningen ska kunna genomföras.

Men mitt i glädjeyran på ett värds- hus samma kväll avslöjas ytterligare en hemlighet; Viola får reda på att Shakespeare hemlighållit för henne att han redan har fru och barn. Och genast efter att Viola sårad sprungit därifrån lamslös Shakespeare av en mycket obehaglig nyhet. På ett annat värds- hus har någon just dräpt Christopher Marlowe. Shakespeare plågas av skuldkänslor, han utgår från att Lord Wessex ligger bakom mordet, att denne velat hämnas på den man som stulit Violas hjärta. Shakespeare har nämligen inför Wessex utgett sig för att vara Marlowe. Skulden, om än inte sorgen, lyfter dock snart från hans axlar då han får veta att Lord Wessex inte varit inblandad i mordet.

Kort därefter har pjäsen sin premiär, med Shakespeare själv som ersättare för Viola i Romeos roll. Genast efter sitt giftermål med Lord Wessex beger sig Viola till Curtain Theatre för att se föreställningen, och får höra att pojken som skulle spela Julia plötsligt råkat i målbrottet. I sista sekund rycker hon in, nu i rollen som Julia. Föreställningen genomförs och blir bejublad.

Men genast därpå dyker Tilney upp, den här gången för att häkta teatersällskapet eftersom man har spelat med en kvinna på scen. Drottning

Elizabeth, som hittills hållit sig gömd bland publiken, hejdar honom genom att låtsas vara övertygad om att Julia de facto spelas av en man, och låter samtidigt Viola förstå att hon måste överge Shakespeare och följa med sin make till Amerika, efter att hon och Shakespeare tagit farväl av varandra. Shakespeare påbörjar därefter sin nästa pjäs, komedin *Trettondagsafton*, om en Viola som stiger iland på okänd strand som den enda överlevande efter ett skeppsbrott.

Före filmvisningen

Filmen kräver just ingen närmare bekantskap med Shakespeare eller hans verk. Däremot rymmer den mängder av citat ur, anspelningar på och kopplingar till diverse Shakespeare-pjäser, och då i första hand *Romeo och Julia*, vilka ytterligare berikar filmupplevelsen för den som upptäcker och känner igen dem. En god idé kan därför vara att innan filmvisningen bekanta sig med *Romeo och Julia*. Det är inte bara så att filmen *Shakespeare in Love* handlar om uppsättningen av denna pjäs, filmen har även en struktur med många paralleller till (och samtidigt intressanta avvikelser från) dramat *Romeo och Julia*.

Återsamling efter biografbesöket

Som inledande samtal efter biografbesöket kan man tänka sig en diskussion om hur filmens Shakespeare stämde överens med ens tidigare föreställning om honom som person. Var det något som var särskilt förvånande? Upptäckte någon några av de instuckna "lånen" från Shakespeares verk, till exempel i replikerna? Tänk t ex på gatupredikanten i inledningen "The Rose sprider sin stank vilket namn den än må bära" [What's in a name? A rose by any other word would smell as sweet - ur *Romeo och Julia*], innan Romeo träffar sin Julia har han ett förhållande med en Rosalinda, liksom Shakespeare innan han träffar Viola, tumultet på scenen där någon använder en dödskafe kanske för tankarna till *Hamlet* eller *Macbeth*. Sonetten som Shakespeare skickar till Viola är välkänd: "Ska du bli jämförd med en sommardag? / Mer älsklig är du, mera lagom het / Majs blida knoppar bryts av blästens tag" Man kan även diskutera mer generella paralleller mellan filmen *Shakespeare in Love* och pjäsen *Romeo och Julia*. På vilka sätt påminner de om varandra, och vilka är skillnaderna mellan dem? Vilken av dem är mer berörande och framförligt

Judi Dench i rollen som Elisabeth I, kraftfull och intelligent.

varför?

Fakta och fiktion

Shakespeare in Love är alltså en historiskt förankrad fiktiv film. Man känner till ytterst få fakta om Shakespeares liv eller den här perioden överlag – och kring dessa tvistar de lärda. Istället har filmmakarna låtit fantasin flöda och tagit sig stora friheter. Vad man känner till (eller åtminstone tror sig känna till) är att Shakespeare föddes i Stratford-upon-Avon 1564, gifte sig som 18-åring och fick tre barn, varav två tvillingar. Längre fram, 1592, dök han upp i London som författare och skådespelare och ansågs snart som en potentiell konkurrent till mer etablerade teatermän som Robert Greene och Christopher Marlowe. Han hade redan gjort sig ett namn som sonettförfattare, men sitt genombrott på teaterscenen fick han först just med *Romeo och Julia*, och han skrev sammanlagt 38 pjäser innan han dog 1616.

Man vet däremot ingenting om hans romantiska förhållanden vid sidan av äktenskapet, somliga forskare har bl a framlagt teorin om att han skulle ha varit homosexuell. Viola de Lesseps är med andra ord uppdikad, liksom Lord Wessex och idén med den förklädda skådespelerskan. (Kvinnor förklädda till män förekom däremot i flera av Shakespeares pjäser, däribland den efterföljande *Trettondagsafton*.) Många av de övriga karaktärerna (vid sidan av Shakespeare och Elizabeth I även Edward (Ned) Alleyn, Philip Henslowe, Christopher Marlowe, Richard Burbage, Sir Edmund Tilney (Master of the Revels) och William Kempe) har däremot existerat, men inte heller om dem känner man till särskilt mycket. John Webster han blev sedermera berömd författare (1580-1632) och skrev melodramatiska pjäser om våld och ondska. Det är alltså endast tänkbart att det kan ha gått till så, och att personerna var sådana som de fram-

ställs i filmen.

Även vad gäller stadens, teaternas och klädernas utseende har man haft mycket litet att gå efter. Man vet exempelvis på ett ungefär hur Curtain Theatre, som 1599 byggdes om som The Globe (som nu finns rekonstruerad i London), såg ut, men om Rose Theatre vet man ännu mindre. Också här har man sett sig tvungen att satsa på att uppnå trovärdighet snarare än historisk exakthet.

Det är värt att notera att man även till viss del har förvanskad historien. Så ges det till exempel vid handen att Shakespeare skulle ha varit ensam upphovsman till berättelsen om Romeo och Julia, trots att han i själva verket endast omarbetade denna välkända historia (han tillade t ex rollfiguren Mercutio). Under hundratalet är hade pjäsen rönt stora framgångar i Frankrike, Italien och i England, där den t o m getts ut i bokform. Ett sådant förfarande var vanligt vid denna tid – också *Hamlet* var för övrigt ett omtyckt skådespel med gamla anor när Shakespeare tog sig an det. Författarens uppgift var främst att ge gamla historier en ny språkdräkt, inte att skapa helt nya, och det är just på det språkliga planet som Shakespeares geni ligger. Men filmen vill alltså få det att framstå som om Shakespeare diktade ihop sina dramer från grunden.

★ *Shakespeare in Love* är förvisso en fiktionsfilm och inte en dokumentärfilm, och delar därmed inte dokumentärens anspråk på att hålla sig till fakta och vara sanningsenlig så långt det är möjligt. Men får en film som denna för den skull ta sig vilka friheter som helst? Eller har filmskaparna ett ansvar att hålla sig till 'sanningen', och i så fall i vilken utsträckning, och varför?

★ Att se en film som utspelar sig i en historisk miljö är lite som att se ut genom ett fönster på denna värld. Men ju äldre filmen blir, desto mer får man syn på själva fönstret – skådespeleri, utseenden och filmens stil vittnar i allt högre grad om trender och synsätt som var rådande under den tid då filmen gjordes. Går det att redan nu gissa sig till vad i *Shakespeare in Love* som i framtiden kommer att sticka en i ögonen som typiskt för 1990-talet?

Poesi och vardag

Dialogen i *Shakespeare in Love* är uppenbart inspirerad av den måleriska och fantasifulle språkdräkten i

Shakespeares verk, ibland lekfull, ibland romantisk, men alltid spirituellt. Ett tema i filmen är också hur Shakespeares diktning växelspelar med hans liv.

Viola faller för Shakespeares poesi, hänförd ser vi henne lyssna till en recitation av hans diktning (ur *Två ungherrar från Verona*):

Är ljuset ljus, om Silvia ej syns?
Är fröjden fröjd, om Silvia ej finns?
Såframt jag ej får tänka att hon
finns och leva av fullkomlighetens
skugga.
Om ej jag är hos Silvia om kvällen
så finns ej melodi hos näktergalen.
Om ej jag är hos Silvia om dagen
så har jag ingen dag att se uppå.

Sekvensen visar hur ord kan förföra, men lika centralt i filmens handling är hur ord i sin tur behöver förföras. Shakespeare lider av skrivkramp, han behöver finna inspiration för sitt författande. Hans poesi behöver i den meningen förföras av hans vardag, vilket den gör när han träffar Viola. På några ställen i filmen växlar sängkammarscenerna och de samtal som där förs med scener ur repetitionen, och visar därmed på ett mycket konkret sätt samspelet mellan Shakespeares poesi och vardag.

★ En fråga som aktualiseras i filmen är huruvida ett drama kan "visa oss kärlekens sanna natur", vilket Shakespeare enligt drottningen lyckas med. Filmen tycks vilja visa på att han lyckas med detta tack vare sitt passionerade förhållande med Viola, men man vet som sagt inte om han i verkligheten hade ett sådant förhållande. Är det tänkbart att Shakespeare kan ha skrivit ett så starkt kärleksdrama utan att själv ha haft en sådan erfarenhet? Måste man förresten alltid ha upplevt någonting för att lyckas beskriva det övertygande?

"Hela världen är en scen"
Shakespeare in Love utspelar sig i en omvälvande period i Englands och hela Europas historia. Befolkningsmängden ökade drastiskt och folk började flytta in till städerna - under drottning Elizabeths regeringstid fördubblades t ex invånarantalet i London. England besegrade den Spanska armadan och blev en stormakt, och de välbärgade åtnöt ett kulturellt och intellektuellt uppsving. Tiden har kallats Englands guldålder, och under 1590-talet anses den elizabethanska teatern ha stått på höjden av sin

blomstring. Samtidigt var det en tid av despotism och digerdöd, och klyftan mellan rika och fattiga ökade kraftigt, liksom mellan män och kvinnor. En grym kamp fördes mellan katoliker och protestanter. Politiska avrättningar hörde till ordningen för dagen.

Det var en tid då den enskildes rättigheter och skyldigheter i stor utsträckning bestämdes av var i samhällshierarkin man befann sig. *Shakespeare in Love* visar tydligt på en mängd regler (ibland oskrivna men ofta också lagstadgade) för hur man förhöll sig till varandra - respektfullt 'uppåt' och uppfordrande 'nedåt'. Betänk scenen i vilken Lord Wessex befäller (snarare än ber) Viola att vara "underdånig, hovsam, tacksam och kortfattad" inför drottningens inspektion. Genom arv och befattning hade var och en sin bestämda roll att leva upp till. Och ville man skaffa sig större frihet eller makt gällde det alltså att ge sken av att stå i en högre ställning, att träda in i en ny roll.

Kvinnorollen innebar vid den här tiden många begränsningar, mildt uttryckt. En kvinnas huvudsakliga uppgift var att fungera som en god, undergiven hustru, barnaföderska och mor. Trots kvinnlig regent idealiserade patriarkatet kvinnans samhällsliga passivitet och därigenom moraliska renhet, vilket paradoxalt nog ledde till att hennes friheter inskränktes och skyldigheter ökade ju högre upp bland samhällsskikten hon befann sig. Eftersom teatern bland moralens väktare ansågs tvivelaktig var det givetvis otänkbart för en kvinna att tillhöra ett teatersällskap. Kvinnorollerna i pjäserna gjordes således av män.

★ Idag värnar man om mänskliga rättigheter, könsens jämställdhet och alla människors lika värde, men hur är det egentligen med oskrivna regler och underförstådda krav och förväntningar? Kan man tala om ett klass-samhälle i dagens Sverige? Kan man jämföra klassmotsättningarna med grupptillhörighet och gruppträck? Finns det i likhet med skådespelaryrket på 1590-talet några sysselsättningar på 1990-talet i vilka man har svårt att acceptera kvinnor? Kan man i så fall inte tänka sig att detta i framtiden framstår som lika fänigt som det faktum att kvinnor inte fick spela teater på Shakespeares tid?

★ Teatern var under den här tiden ett stort folknöje. Hög som låg bevistade föreställningarna som sattes upp på

enkla teatrar - man spelade t ex under bar himmel för att kunna utnyttja dagsljuset - och publiken lär gärna ha "deltagit" genom att ropa ut råd och kommentarer till rollfigurerna. Hur skiljer sig den ställning teatern hade i människors liv på denna tid från dess ställning idag? Finns det någon annan kulturyttring som spelar en motsvarande roll i dagens samhälle? Vilka likheter och skillnader finner man mellan den tidens teater och fenomen som bio? Teves såpoperor? Idrottsevenemang? Popmusik?

Kärlek och äktenskap

Historien om Shakespeare och Viola handlar liksom *Romeo och Julia* om passionerad förälskelse som hindras av samhällets och föräldrarnas krav på ett "förnuftigt" giftermål. Det är egentligen först i våra dagar som den "romantiska" synen på äktenskapet som en förlängning av ett kärleksförhållande har slagit rot. Under Shakespeares tid var äktenskapen inom de högre klasserna som regel arrangerade - de förhandlades i första hand fram med tanke på att uppnå största möjliga förmögenhet och makt. Sedan gällde det för de nygifta att gå in i sina roller som maka respektive make, förhoppningsvis med ömsesidig respekt och i bästa fall en framväxande kärlek.

★ Är kärleken allt man tar hänsyn till när man gifter sig idag, eller spelar andra faktorer fortfarande in (aldersskillnad, ekonomisk trygghet, ofrivillig graviditet, samhällsklass, mognad, osv?) Är det bra att det finns en åldersgräns för ingående av äktenskap?

Med de åtstramande sociala reglerna i åtanke är det naturligt att paren i de båda berättelserna råkar på kollision med samhällets värderingar. Om de inte vill foga sig, utan fortsätta sitt förhållande måste de vara beredda på att offra familj och trygghet. Romeo och Julia äventyrar på det sättet sin lycka, med tragisk utgång. Shakespeare och Viola, däremot, ger vika för trycket utifrån, för att få fortsätta att leva som respekterade medborgare.

★ Skiljer sig budskapet i de båda berättelserna som en följd av de olika utgångarna? Känns det som om de försöker uppmuntra till eller avråda från att låta förälskelsen styra ens handlande? Håller ni med?

Shakespeares tid och tidlöshet

Shakespeare var verksam i en era då medeltiden övergick i modern tid. Inte sedan de grekiska och romerska kulturernas blomstring över tusen år tidigare hade man haft en lika stark nyfikenhet som under denna renässans på hur världen fungerade och ett tillräckligt starkt nog självförtroende för att försöka finna svaren på frågorna med vetenskapens, filosofins och konstens hjälp. Det var samtidigt en relativt sekulariserad period, man litade på sina sinnen och sitt eget tänkande snarare än på heliga skrifter när man frågade sig vad det innebar att vara människa. Det tidlösa hos Shakespeare har nog mycket att göra med att han i sina verk ställde sådana djupa frågor om människans brister, moraliska ångslan, hat och kärlek, rollspel och förkländnader.

Det var också en tid som i många avseenden påminner om vår, mer än om århundradena däremellan, inte minst vad gäller skapandets villkor. Då som nu var äregirighet och ekonomisk framgång nära nog styrande faktorer i kulturen. Som vi ser i *Shakespeare in Love* förekom det därför hårda rivaliteter mellan teatrar och mellan författare – popularitet var ett minst lika viktigt mål som kvalitet, och enklast lockade man den stora publiken genom att vara så underhållande som möjligt. Författarna skrev inte längre för Gud utan för pengar, och snabbt skulle det gå. Det är således ännu mer frapperande att Shakespeare under dessa omständigheter lyckats skapa verk med ett sådant djup och så mångfacetterade människoporträtt, allt med ett språk fullt av infall och dolda syftningar.

★ Fundera över vilka faktorer som kan ha medverkat till att göra Shakespeares verk så klassiska och tidlösa. (Tänk också på att det sägs att om Christopher Marlowe skulle ha fått leva så skulle han och inte Shakespeare anses som världens störste dramatiker.) Under olika tidsperioder har man tilltalats av olika aspekter av Shakespeares verk. Vad är det som *just nu* gör dem angelägna, vad är det som gör att vi tilltalas av dem på 1990-talet?

Mer att läsa

För den som vill bekanta sig med den tid Shakespeare levde och verkade i finns en välskriven biografi av Carl-Göran Ekerwald, "Shakespeare – liv och tänkesätt" (Norstedts, 1998)

"Shakespeare in Love" ger härlig inblick i hur den Elisabethanska teatern kan ha sett ut. Här slutscenen i "Romeo och Julia".

som samtidigt ger en överskådlig genomgång av vad forskarna känner till om personen Shakespeare. Ett mer lättillgängligt alternativ ges i Marita Jonssons "Besök William Shakespeare" (Alfabeta, 1993), skriven för barn och ungdom. Vidare på "Shakespeare och hans samtida" av François Laroque, en lättillgänglig presentation av liv och verk, Berghs förlag, 1994.

På internet finns många lärorika hemsidor om Shakespeare, de flesta på engelska, med information, länkar till Shakespeares verk på nätet och annat, se t.ex. <http://daphne.palomar.edu/shakespeare/> för en översikt, och <http://library.advanced.org/10502/> för en multimedial guide till Shakespeares värld. På www.rdg.ac.uk/AcaDepts/In/Globe/ finns en hemsida för The Globe Theatre med bilder och information.

Manuskriptet till *Shakespeare in Love*, av Marc Norman och Tom Stoppard (Stoppard räknas för övrigt som en av Englands främsta nu levande dramatiker) finns utgiven i bokform på engelska (London: Faber, samt New York: Hyperion, 1999), och *Romeo och Julia* finns i svensk översättning av bl a Carl August Hagberg, Björn Collinder, Sven Collberg och Britt G Hallqvist, samt i lättläst (LL-) version av Annika Lönnberg.

PRODUKTIONSUPPGIFTER:

Manus: Tom Stoppard och Marc Norman
Regi: John Madden
Foto: Richard Greatrex
Scenografi: Martin Childs
Kostym: Sandy Powell
Klippning: David Gamble
Ljud: Peter Glossop
Musik: Stephen Warbeck

I ROLLERNA:

William Shakespeare – Joseph Fiennes
Lady Viola De Lesseps – Gwyneth Paltrow
Philip Henslowe – Geoffrey Rush
Lord Wessex – Colin Firth
Ned Alleyn – Ben Affleck
Drottning Elizabeth – Judi Dench
Christopher Marlowe – Rupert Everett
Hugh Fennyman – Tom Wilkinson
Sir Edmund Tilney – Simon Callow
Richard Burbage – Martin Clunes

TEKNISKA UPPGIFTER:

Speltid: 124 minuter
Format: Cinemascope (1:2,35)
Ljud: Dolby SRD
Censur: Från 7 år
Svensk premiär: 12 mars 1999

DISTRIBUTION:

United International Pictures, Box 9502, 102 74 Stockholm Tel: 08-616 74 00, fax: 08-84 38 70